

1

FEESTELIJKE FLESSEN

MET

RADGRAVURES

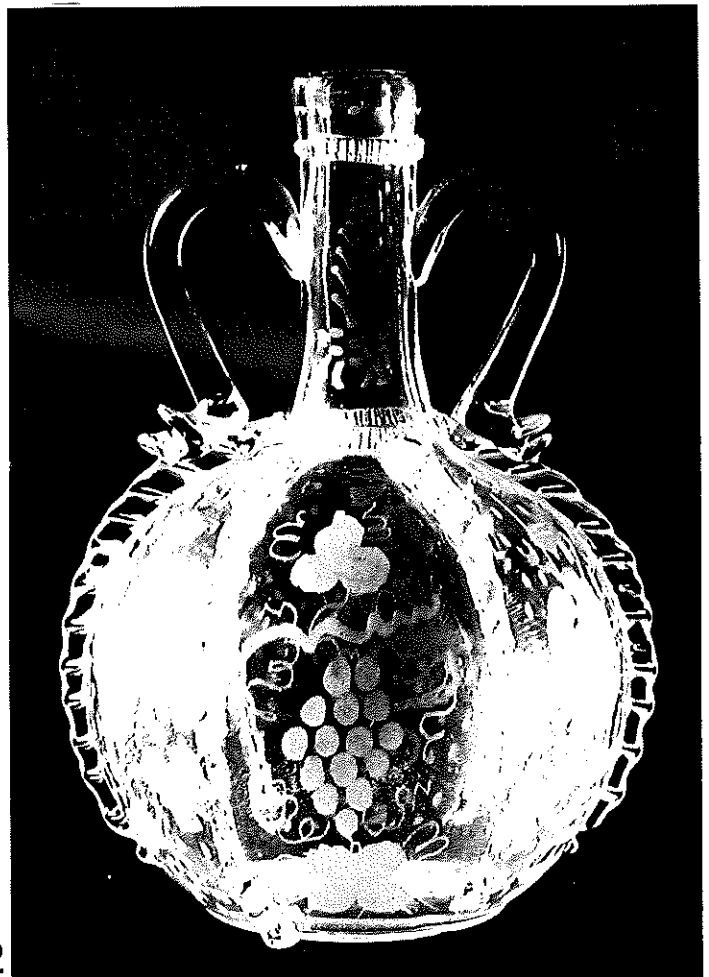
door

Bert Bronkhorst

ZAANSE FLES?

OF

HYPOCRAS FLES?

2

Wanneer wij leden van de verzamelclub "De oude fles" een bijzondere fles tegenkomen, zal onze eerste reactie (moeten) zijn: kijk in de Flessen loods! Is er een naam of foto bekend dan zal men vaak interessante gegevens vinden.

Benaming

De hierbij afgebeelde feestelijke fles (foto 1 voorkant, foto 2 achter kant) wordt door Elka Schrijver een "alleraardigst karafje" genoemd, dat zij echter beter in de 19de dan in de 18de eeuw had kunnen plaatsen. Het is bekend dat er in de 19de eeuw vrij veel gemaakt zijn.

Er is een vermelding in de flessenloods onder ZO 2 (hist.). Een beschildering met bruid en bruidegom, zoals beschreven, heb ik nooit gezien en lijkt me éénmalig. Normaal is een versiering met radgravures waarbij ook vaak een primitieve molen staat afgebeeld.

In Zaandam bezocht ik het museum "De Zaanse Schans" en in Zaanwijk "De Zaanlandse Oudheidkamer". Aan de beide conservators liet ik foto 1 zien. In beide musea kwam een dergelijke fles niet voor, sterker nog: ze hadden er nog nooit van gehoord!

Meer succes had ik bij de Amsterdamse antiquair Fr. Laméris. Hij vertelde dat oudere antiquairs twee namen kenden : Zaanse fles en Hypocras fles. De eerste naam moet iets te maken hebben met molens in de Zaanstreek, maar het zijn eigenaardige molens, allemaal op dezelfde wijze afgebeeld, maar niet op alle flessen aanwezig. Misschien zoeken we er teveel achter. Het is mij bekend dat de heer J.J van Oss te Druten , een van de oudste leden, ook bezig is met het probleem van de "Zaanse fles".

De tweede naam: hipo- of hypocras fles hoort bij een feestelijke kruidenwijn, ook wel Bruidstranen genoemd , die in de bruidsdagen werd gedronken. Meer hierover vindt men in het boek van Dr Schotel: Het Oud-Hollandse Huisgezin der zeventiende eeuw. (1903).

Er is, voor zover ik kon nagaan , slechts één auteur die in een boek een verband heeft gelegd tussen het feestelijke flesje en de feestelijke bruiloftsdrank hypocras. In zijn boekje "Antiek kopen, glazen voorwerpen" (1969) wordt door de schrijver Anton van Oirschot één bladzijde gewijd aan dit onderwerp.

Er is een grote foto vrijwel zonder tekst (foto 3).

De term "hypocras" kwam ik elders ook nog tegen: een voorvader van de laatste mannelijke Sypestein, woonde met zijn vrouw in een pand aan de Oude gracht in Haarlem. Er was daar met het oog op het uitbrengen van heildronken, een grote hoeveelheid glaswerk. Dat glas is allemaal verdwenen, maar gelukkig is er een vrij nauwkeurige beschrijving van gemaakt die in het familie-archief in Haarlem is opgenomen. Zo weten we dat een grote vaste gangkast vol stond met glaswerk: 22 bokalen, 22 roemers, 8 bierglazen, 20 Venetiaanse glazen, 24 hypocras schaaltes en een brandewijn proevertje. Er waren in deze kast ook bokalen en roemers met wapens. Ondanks alle heildronken (of tengevolge van deze dronken) werden de mensen niet oud.

Recept

Voor de liefhebbers staat op de volgende bladzijde een recept voor Bruidstranen.

3 Zogenaamde hypochraflles, vroeg 18e-eeuws; werd gebruikt in de bruidsdagen; radgravure met druiventrossen.

RECEPT

BRUIDSTRANEN

Hypocras, in het Nederlands bruidstranen genaamd, is een vermoedelijk van oorsprong Ierse drank, die geluk in de liefde zou garanderen. Aan de wieg van bruidstranen heeft mede gestaan, een honingdrank, al ontbreekt honing in het onderstaande recept. Het woord 'honeymoon' zou daar ook mee te maken hebben. Nog steeds is het her en der gewoonte om een bruid op haar trouwdag een fles hypocras versierd met linten aan te bieden.

Nodig:
1 fles witte Rijnwijn
1 theelepel kaneel
theelepel gemberpoeder
25 g basterdsuiker

Schenk de wijn in een kom, voeg de andere ingrediënten toe en laat alles vier tot zes uur trekken. Zeef de drank. Giet de bruidstranen over in een fles.

Bruidstranen, op andere manier bereid en van Nederlands fabricaat, is ook als likeur te koop. Er zweven zilverdeeltjes in die de tranen verbeelden.

ANNELENE VAN RIJNDHOVEN

N.R.C. Handelsblad.
18-10-1990.

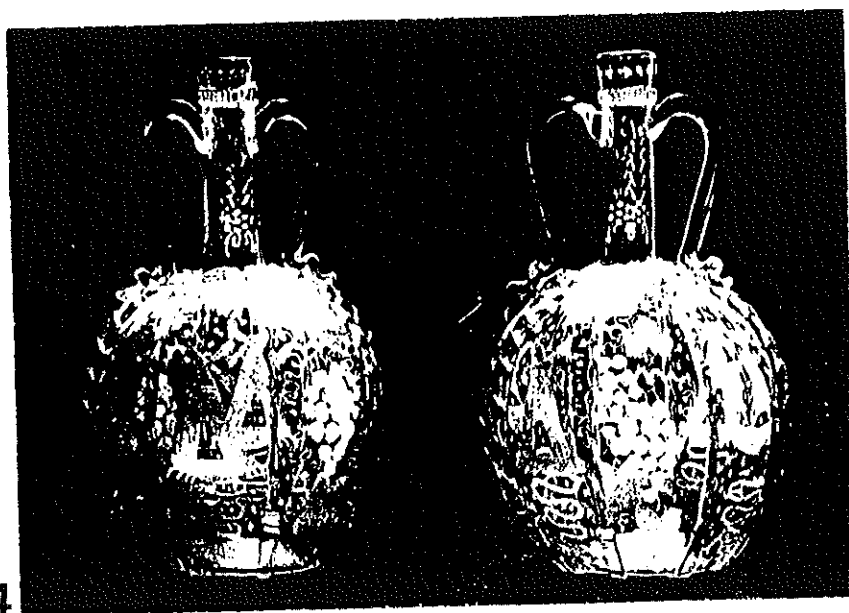
5

101 Twee flessen

met radgravure decoratie
Nederland, 3de kwart 19de eeuw
Helder kleurloos glas, H. ca. 25,0 cm.
INV. NRS. 2040 en 3993

Van onder ingedeukt bol lichaam met hoge cilindrische hals en twee aanzette oren. Op het lichaam tien verticale opgelegde geknepen banden, waartussen decoraties in radgravure met molens, zeilboten en wijnranken. Rondom bij de aanzet van de hals en onder de mond een opgelegde geribde glasdraad. Op de hals gegraveerde bloem- en bladranken.

4

Uit de glasverzameling van Mr. Simon van Gijn.

Typische hypocras flessen met twee oren en radgravures.

Beschrijving

Het gaat om karafvormige, kleurloze flessen met een rond of meloenvormig lichaam, een lange cilindrische hals en twee aangezette C-vormige oren.

Op het lichaam zijn meestal 8 verticaal verlopende geknepen banden, die doorlopen tot het midden van de licht ingedrukte bodem. Onder de bodem zijn deze banden platter en breder. Het pontil merk is weggeslepen.

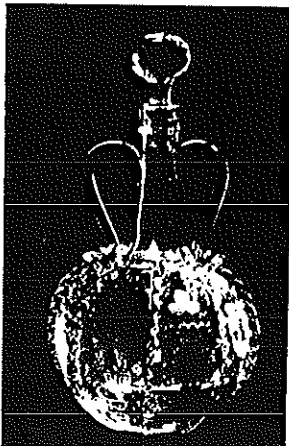
In de sectoren tussen de banden zijn radgravures aangebracht. Bij 8 sectoren ziet men meestal tweemaal een molen, tweemaal een scheepje en viermaal druiventrossen en wijnranken. Soms zijn er alleen vogels (omhoog en omlaag vliegend) en druiventrossen. Bij 6 sectoren ziet men een molen, een scheepje en driemaal druiventrossen. Op de hals is aan beide kanten een takje met blaadjes. Op 1½ cm onder de iets verwijde mond zijn enkele stippen aangebracht. Er hoort geen stop op.

De hoogte is 24 of 25 cm. Ik heb een klein flesje dat 18 cm. hoog is en dat 6 sectoren heeft. Verder zijn er geen verschillen. Het is merkwaardig dat de afbeeldingen op de flessen vrijwel hetzelfde zijn, hoewel ze uit verschillende glasblazerijen afkomstig moeten zijn. Elka Schrijver is van mening dat ze vooral in de Noordelijke Nederlanden werden geblazen. Mijn flessen heb ik gekocht in Luik, Amsterdam en Edinburgh (2 stuks). Dat zegt verder niets over de plaats van herkomst.

Localisaties

In het Nederlands Wijnmuseum, Velperweg in Arnhem zijn door ons medelid J.J. van Oss twee flessen in bruikleen gegeven (een grote en een kleine). Een soortgelijke fles staat in het Historisch museum "Het Palthehuis" in Oldenzaal. In het Provinciale Museum "Het Sterckshof" in Deurne bij Antwerpen kan men twee flessen zien, die volgens de conservator in de 18de eeuw bij Nizet in Luik zijn gemaakt. (Het museum is gesloten geweest, eerst informeren).

Ook in Duitsland zijn dergelijke flessen te vinden, vooral in musea. In de "Kataloge des Kunstgewerbemuseums Köln Band 1 Glas" staat op blz.228 een kleine foto (6) van een "Karaffe, Holland 3.Drittel 19.Jh" H. 26 cm. De glazen stop hoort er niet op. Een andere Nederlandse fles met radgravures staat in het mooie boek van Thomas Dexel: "Gebrauchsglas" (7)

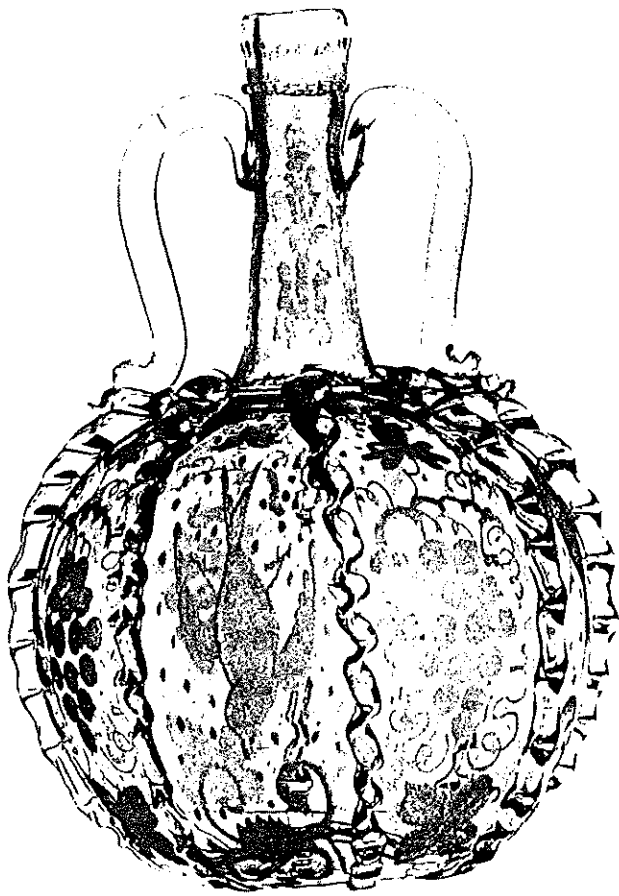
6

500 (423) KARAFFE

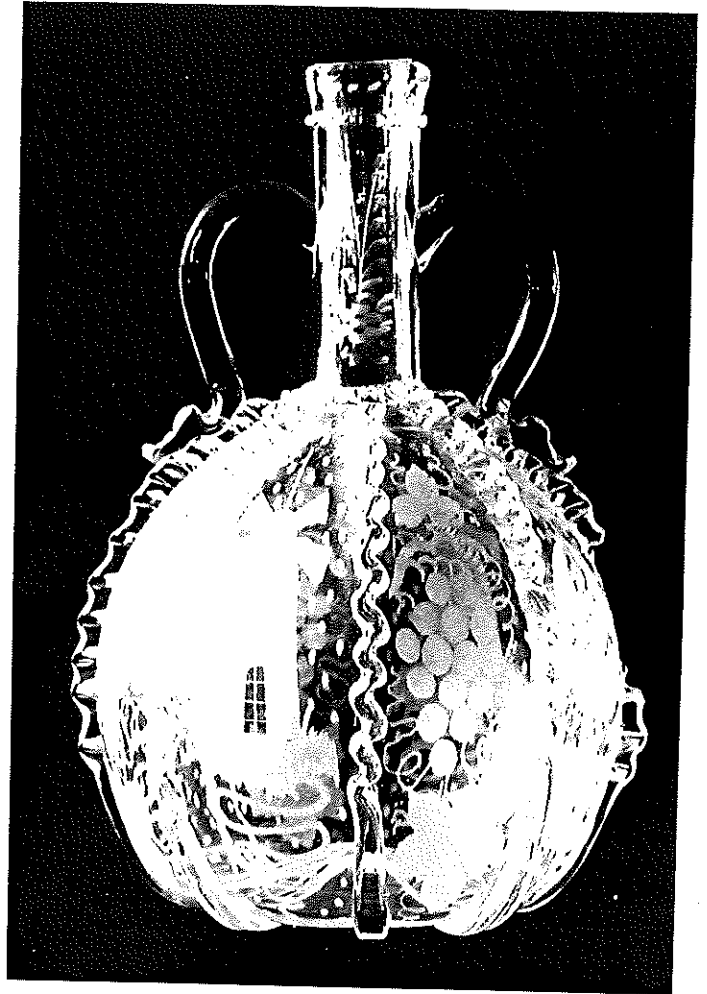
Farbloses Glas mit Schliff und Ätzdekor H. 26 cm

HOLLAND, 3. Drittel 19. Jh.

Unten abgeflachter kugelförmiger Gefäßkörper mit hohem zylindrischen Hals, facettiertem Kugelstöpsel und seitlich angesetzten Henkeln. Auf der Wandung zwischen zehn gekniffenen Vertikalbändern Dekor: wechselnd Weintrauben, Windmühlen und Segelschiffe. Der Hals am Ansatz und unter der Lippe mit gekniffenen Bändern umlegt und mit Blütenornamenten. Stöpsel nicht zugehörig.

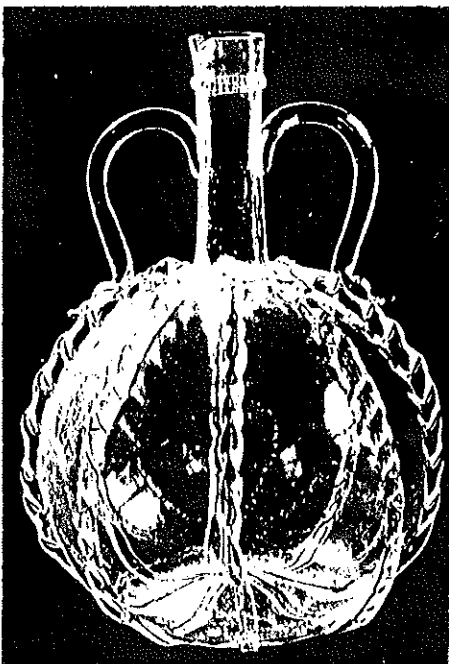

7 Doppelhenkeflasche, Mattschliff, gewellte Fäden, H 20 cm, Holland/Niederrhein, Ende 18./Anfang 19. Jh., FS

8

De flesje 1, 2 en 8
zijn uit de collectie
van de schrijver.

9

Dit hypocras flesje mist de
decoratie door radgravures.
H 23 cm. 18de eeuw

Museum Lambert van Meerten, Delft.

Geraadpleegde Literatuur

- B. Aarendonk, B. de Jong, P. Smit "De Flessenloods" Mrt 1989
Verzamelaars club "De oude Flesch"
A. van Oirschot "Antiek kopen, glazen voorwerpen"
Uitgeverij Helmond 1969
Elka Schrijver "Glas en Kristal" De Haan Haarlem 1980
Drs. J.R. Liefkes "Catalogus van de glasverzameling
Mr. Simon van Gijn", Dordrecht 1987
Drs. J.R. Liefkes "Glaswerk uit drie Utrechtse kastelen"
Uitgeverij Reino Liefkes, zonder jaartal
Drs. N.I. Schadee "Met rad en diamant"
Historisch Museum der stad Rotterdam 1989
P.C. Ritsema van Eck, H.M. Zijlstra Zweens
"Glass in the Rijksmuseum" Volume I 1993
Anne-Marie Berryer "La Verrerie Ancienne" Bruxelles 1957
J.Schlosser "Das Alte Glas" Braunschweig 1965
Kataloge des Kunstgewerbemuseums Köln Band 1 Glas Köln 1973
Thomas Dixel "Gebrauchsglas" uitg.Klinkhardt und Biermann, 1977
-

NIEUWJAARSBIJEENKOMST 9 januari 1994

Het is al jaren een goede gewoonte elkaar bij de aanvang een heel goed en gezond flessenjaar te wensen. Ook deze keer hadden een groot aantal leden zich verzameld om onder genot van drank en spijs te praten over alles wat geweest was en over alle goede voornemens voor het nieuwe jaar. Om gezondheidsredenen had de heer Lameris plotseling moeten afzeggen, zodat zijn lezing niet door kon gaan. Intussen hebben we vernomen dat het hem weer goed gaat, zodat we mogelijk op ander tijdstip zijn voordracht nog eens kunnen verwachten. Onze leden zijn echter niet voor één gat te vangen. Wim Snickers kwam aandragen met een vooroorlogse film over fabricage van flessen, waarbij Kees Martinn een prima uitéénzetting gaf. Daarna vertelde Peter welk een grote verscheidenheid aan Jeneverflessen er was, en toonde een "orgel" flessen van de firma Kiderlen. Hierna volgde zoals gebruikelijk de ruilbeurs, en konden we toch weer terugzien op een zeer geslaagde en gezellige dag. Dick Pinkster

---

M U T A T I E S.

Correcties op onze ledenlijst 1994.

- de heer P. Honig tel.nr. moet zijn 035-560068
de heer B. van der Klis huisnr. moet zijn 45
de heer H.L.M. Konings tel/nr. moet zijn 046-749259
De heer T. Werhand postcode is 40721 tel.nr. 00-49210342982
Nieuw lid:
de heer P.A. van de Griendt, Berliozhof 12, 4536 EZ Terneuzen
tel.nr. 01150-96676, lidnr. 227
Nieuwe huisgenoot-leden:
mevrouw M. Jansen-Driessen, zie lid nr. 182, lid nr. 087
mevrouw E. Cornelisse, zie lid nr. 222, lid nr. 088
Opgezegd:
mevrouw M. Nienhuis (Bols b.v.)
Adreswijziging:
de heer N.A. Klarenberg, wordt: Zilvermid 17, 7141 PH Groenlo
tel.nr. 05440-66125
mevrouw A. van Rijs wordt: Beukenhoek 22, 7681 HH, Vroomshoop
de heer M.C. Besooijen wordt: Aida 60, 2907 KB Capelle a/d
IJssel, tel. 010-4512999
de heer P. Schoots wordt: Papiermolenweg 3, 4105 XB Culemborg,
tel. 03450-16683